

Främjandet av elevers delaktighet i grundskolan

En intervjustudie bland lärare i ämnena idrott & hälsa och musik

Anna Carlsson och Louise Henriques

Specialpedagogiska institutionen
Examensarbete 15 hp
Specialpedagogik
Speciallärarprogrammet med inriktning utvecklingsstörning
(90 hp, AN)
Höstterminen 2019
Handledare: Judit Simon

Stockholms
universitet

Sammanfattning

Syftet med undersökningen är att synliggöra vilka möjligheter ämnena idrott & hälsa och musik har för att främja elevers delaktighet i grundskolan. Vi finner detta intressant att undersöka då vi har yrkeserfarenhet inom dessa ämnen och i denna skolform. Som teoretisk utgångspunkt har vi utgått ifrån Ulf Jansons (2005) tydliggörande av de aspekter som ingår i begreppet delaktighet. Vår empiri utgår från sju semistrukturerade intervjuer med lärare som arbetar i Stockholms län och som undervisar i ämnena idrott & hälsa och musik i grundskolan. Resultatet visar entydigt att samarbeten under lektionerna främjar elevernas känsla av delaktighet. Det framkommer också att det i grundskolan inte är ovanligt att eleverna samarbetar i grupp, även om de kunskapsmässigt befinner sig på olika nivåer. Flera av informanterna menar att detta främjar elevernas känsla av delaktighet mer än vad individuellt arbete gör. Även vikten av att undervisningen individanpassas så att alla elever kan delta utifrån sina förutsättningar lyfts fram av informanterna. Detta för att eleverna ska ges möjligheter att känna att de lyckas. Vidare framkommer tankar om att idrott & hälsa och musik som skolämnen är friare i sin form än de teoretiska ämnena vilket gör det lättare för lärarna i dessa ämnen att vara flexibla. Detta gäller både undervisningssätt och individanpassning vilka kan komma att spela en stor roll för elevernas känsla av delaktighet.

Nyckelord

Delaktighet, undervisning, idrott & hälsa, musik, grundskola, lärmiljö, självförtroende, intellektuell funktionsnedsättning.

Förord

Under arbetet med detta examensarbete har vi av praktiska skäl valt att dela upp några av momenten och utfört hälften av arbetet var i dessa. Detta gäller genomförandet och transkriberingen av intervjuerna samt litteratursökningar och inläsning av artiklar. Resten av arbetet, såsom analyser av resultatet, diskussionsavsnittet samt arbetet med texten under de övriga rubrikerna, har vi genomfört tillsammans.

Nu närmar vi oss äntligen slutet av vår påbyggnadsutbildning vid Stockholms Universitet även om det känns som om vi nyss började.

Vi vill tacka våra informanter som ställt upp i vår undersökning och bidragit med värdefull information och viktiga erfarenheter. Tack också till våra kurskamrater för gott sällskap med trevlig stämning och många härliga skratt.

Ett särskilt tack vill vi tillägna våra familjer och vänner. De har under vår studietid fått finna sig i att vårt fokus inte alltid legat på dem då mycket tid har gått till studierna. Utan ert stöd och tålamod, ingen examen!

Stockholm, december 2019

Anna Carlsson & Louise Henriques

Innehållsförteckning

Inledning	1
Syfte	2
Frågeställningar	2
Bakgrund	3
Grundsärskolan utifrån ett historiskt perspektiv	3
Intellektuell funktionsnedsättning	4
Lagar och styrdokument.....	4
Definition av begrepp.....	5
Delaktighet.....	5
Lärmiljö	5
Undervisning.....	6
Självförtroende	6
Grundsärskolan	6
Tidigare forskning.....	7
Teoretisk utgångspunkt.....	9
Tillhörighet	10
Engagemang.....	10
Samhandling.....	10
Autonomi	10
Erkännande	10
Tillgänglighet	10
Tre kulturer	10
Metod	11
Metodansats	11
Genomförande	11
Analysmetod.....	12
Studiens deltagare/urval	12
Trovärdighet	13
Validitet och reliabilitet.....	13
Forskningsetiska aspekter	14
Resultat	14
Fördelar	15
Delaktighet.....	15
Lärarnas definition av delaktighet.....	15
Samarbete	16
Självförtroende	16
Grundtrygghet	16

Relationer.....	16
Lärmiljö.....	17
Förutsättningar för lärande	17
Social lärmiljö	17
Pedagogisk lärmiljö.....	17
Fysisk lärmiljö.....	18
Sammanfattande resultat	18
Diskussion.....	19
Fördelar med ämnena idrott & hälsa och musik	19
Delaktighet.....	19
Självförtroende	20
Lärmiljöer i ämnena idrott & hälsa och musik.....	20
Sammanfattande diskussion	21
Teoridiskussion	21
Metoddiskussion	22
Vidare forskning	22
Referenser.....	23
Bilagor.....	26
Bilaga 1 Intervjuguide.....	26

Inledning

Vi har under vår yrkeserfarenhet, som lärare i idrott & hälsa och musik i grund- och gymnasiesärskolan, vid ett flertal tillfällen upplevt att alltför mycket fokus ibland har lagts på elevernas olika typer av svårigheter och problem när det kommer till deras deltagande och genomförande i olika undervisningssituationer. Istället för att fokusera på att ge eleverna det stöd de behöver, i form av t.ex. individuella anpassningar, som gör att de likväl som eleverna i grund- och gymnasieskolan kan delta i de olika aktiviteterna som undervisningen innebär, konstateras alltför ofta bara att de inte kan delta. "Alltför länge har personer med funktionshinder betraktats av ett samhälle som har koncentrerat sig mer på deras svårigheter än på deras möjligheter" (Unesco, 2006, s.16). Är det inte dags att förändra detta nu? Vi tycker att det nu är hög tid att börja fokusera på alla elevers möjligheter istället för att endast se deras svårigheter. Därför finner vi att begreppet delaktighet är intressant att undersöka, framförallt när det kommer till elever som går i grundsärskolan, med tanke på hur dess framväxt har sett ut genom historien. Björck-Åkesson & Granlund (2004) förklarar begreppet delaktighet som att någon är involverad i en situation. Detta bedöms baserat på dennes upplevelse av situationen. I grundsärskolans läroplan beskrivs delaktighet enligt följande: "Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar" (Skolverket, 2011, s.1).

Vår erfarenhet av undervisning i idrott & hälsa och musik, vilka båda är praktisk-estetiska ämnen, säger oss att delaktighet kommer och sker på ett mer naturligt sätt i dessa ämnen. Detta beroende på att flera av de moment som enligt kursplanerna ska ingå i vår undervisning t.ex. lekar, danser, olika idrotter och ensemblespel förutsätter att man arbetar aktivt med delaktighet. Vi anser att den svenska skolan idag har kommit relativt långt när det kommer till att främja delaktighet för elever med intellektuella funktionsnedsättningar (IF) men vår farhåga är att detta delaktighetsarbete kan stanna upp då lärarens tid idag inte alltid räcker till. Janson (2005) menar att det är en viktig pedagogisk fråga hur man aktivt i skolan arbetar med delaktighet, inte endast om det görs.

Syfte

Syftet med detta examensarbete är att synliggöra vilka möjligheter ämnena idrott & hälsa och musik har för att främja elevers delaktighet i grundskolan.

Frågeställningar

1. Vilka specialpedagogiska fördelar finns det med ämnena idrott & hälsa och musik?
2. Hur kan undervisningen i idrott & hälsa och musik bidra till att främja delaktighet hos elever i grundskolan?
3. Hur kan lärmiljöerna i idrott & hälsa och musik bidra till att främja delaktighet hos elever i grundskolan?

Bakgrund

Grundsärskolan är en skolform som har utvecklats under en drygt 150 år lång period och har genomgått en förvandling från en mer vårdinriktad verksamhet till en pedagogisk skolform (Berthén, 2007).

Människor med utvecklingsstörning är en märklig grupp i vår befolkning. Inga andra har varit föremål för en sådan total attitydsvängning: från att ha varit önskade, förskjutna, hånade, fruktade och t.o.m. förföljda, till att bli fullvärdiga och respekterade medborgare som lever mitt ibland oss med i lag inskrivna rättigheter till goda livsvillkor. Bättre bevis för humanitetens och välfärdens genombrott i vårt land finns inte (Grunewald 2008, s.19).

Vi håller med om att vi har kommit långt men inte så långt som Grunewald antyder. För om så hade varit fallet skulle en kvalitativ undersökning om delaktighet i särskolan inte ens vara av intresse att genomföra. Detta med tanke på att denna grupp människor redan antas vara delaktiga och respekterade i samhället. I skollagens 11:e kapitel 2 § står att "Grundsärskolan ska ge elever med utvecklingsstörning en för dem anpassad utbildning som ger kunskaper och värden och utvecklar elevernas förmåga att tillägna sig dessa" (2010:800). Vi anser att det, för att kunna förstå hur grundsärskolans verksamhet fungerar idag, är nödvändigt med en historisk återblick på hur den faktiskt har vuxit fram.

Grundsärskolan utifrån ett historiskt perspektiv

Utvecklingen och framväxten av det vi i Sverige kallar för särskola går tillbaka till när den allmänna skolplikten infördes 1842 under parollen bildning för alla. Skolplikten gjorde att det kom fler barn till skolorna än tidigare och det blev snart tydligt att alla inte kunde tillgodogöra sig den undervisning som bedrevs. Detta kunde röra sig om barn som var vanföra eller sinnesslöa och som tidigare inte hade kommit till skolan. Det blev således tydligt att den svenska folkskolan inte var för alla (Berthén, 2007). Detta ihop med att dessa barn både uppfattades som en belastning för sina familjer samt att de sågs som ett hinder för samhällets modernisering gjorde att anstalter, där barnen både bodde och gick i skolan, startades. Barnen identifierades och delades in i två grupper; bildbara och obildbara där de bildbara fick undervisning och de obildbara endast vård (Grunewald, 2008, Berthén, 2007). Fram till 1940-talet öppnade många nya anstalter. Dock förändrades inte utbildningen nämnvärt och det fanns inte vid den här tiden någon formell läroplan. Den kom några år senare, nämligen 1946, för sinnesslöskolorna (Berthén, 2007). Skolplikt infördes för de sinnesslöa barn som ansågs bildbara först år 1944 och det var landstingen som kom att ansvara för undervisningen (Grunewald, 2008, Berthén, 2007). Detta kan möjligen ha påverkat att den verksamhet som bedrevs på anstalterna var mer inriktad på omsorg än på undervisning. Sinnesslöskolorna bestod av två avdelningar: försöksavdelningen och skolavdelningen. På försöksavdelningen skulle barnens bildbarhet bedömas och de skulle förberedas för undervisning i skolavdelningen. Förberedelserna kunde bestå av olika kroppsövningar, t.ex. att klappa händerna, stampa med fötterna och hoppa. Det kunde även vara lättare barnsånger och visor. På skolavdelningen gick de barn som ansågs vara bildbara och undervisningen bestod i så stor utsträckning som möjligt av samma ämnen, om än förenklade, som i folkskolan. Här fick barnen bland annat undervisning i gymnastik, teckning och sång (Berthén, 2007). Redan under sinnesslöskolornas tid fanns det inslag av det som idag faller inom de praktisk-estetiska ämnena idrott & hälsa och musik.

På 1950-talet blev missförhållandena på anstalterna kända för allmänheten vilket skapade reaktioner. Detta ledde i sin tur till ett förändringsarbete av de utvecklingsstördas utbildning, vilket också blev slutet på uttryck som sinnesslöa och anstaltsskola. Det omfattande förändringsarbetet som nu startade gjordes med visionen att en person med utvecklingsstörning skulle få möjligheten att leva ett så normalt liv som möjligt och räknas som likvärdig alla andra i samhället. Detta innebar även att de barn som tidigare ansågs som obildbara nu också skulle få undervisning. Dock dröjde det till 1967 innan de

formellt omfattades av skolplikten (Berthén, 2007). Från och med 1980-talet har särskolan successivt närmats sig grundskolan både vad gäller organisation och administration. Bland annat har ansvaret flyttats från Socialdepartementet till Utbildningsdepartementet och kommunerna har tagit över som särskolans huvudman från landstingen. Båda dessa förändringar tros ha påverkat särskolans utveckling från att vara omvårdande till att bli en mer pedagogisk verksamhet (ibid.)

Idag, 2019, är frågan om i vilken skolform elever med intellektuell funktionsnedsättning (IF) hör hemma, en tudelad fråga. Några menar att dessa elever bör få sin undervisning i grundsärskolan tillsammans med andra i samma situation, medan andra anser att elever med IF istället bör inkluderas med mer typiskt utvecklade barn i grundskolan. Oberoende var dessa elever får sin undervisning främjas hela samhället av att alla, oavsett förmåga, får en chans att tillgodogöra sig en likvärdig utbildning (Ineland, Molin & Sauer, 2013).

Intellektuell funktionsnedsättning

Utvecklingsstörning och intellektuell funktionsnedsättning (IF) är olika begrepp som enligt Specialpedagogiska skolmyndigheten syftar på en och samma funktionsnedsättning. De beskriver IF som en reducerad intellektuell förmåga och en nedsatt adaptiv förmåga. "Det finns stora variationer inom funktionsnedsättningen och dess konsekvenser skiljer sig mycket från person till person. Funktionsnedsättningen kan vara lindrig, måttlig, svår eller mycket svår" (SPSM, s.2, 2012). Kutscher, Attwood & Wolff (2016) beskriver att det som avgör om en person diagnostiseras med diagnosen intellektuell funktionsnedsättning är huruvida denne uppfyller de kriterier som återfinns i diagnosmanualen DSM-5 (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, version 5) som har getts ut av American Psychiatric Association. Denna manual är en officiell sammanställning av sjukdomstillstånd och mentala syndrom. Personen behöver uppfylla tre kriterier för att erhålla diagnosen intellektuell funktionsnedsättning. Det första kriteriet är *brister i intellektuella funktioner* vilket exempelvis kan visa sig genom svårigheter i abstrakt tänkande och problemlösning. Det andra kriteriet är *brister i adaptiv funktionsförmåga* och måste uppvisa sig i minst ett av dessa tre områden; kognitiv domän (praktiska och teoretiska kunskaper), social domän (sociala relationer och omdömesuppfattning) och praktisk domän (självständighet gällande boende och arbete samt pengahantering). Det tredje och sista kriteriet är att ovanstående problem ska ha visat sig innan personen fyllt 18 år (Kutscher m.fl., 2016). För de individer som har IF tar det ofta längre tid att förstå och lära sig olika saker (SPSM, 2012). Kutscher m.fl. (2016) lyfter fram att det hos lärare som undervisar barn med intellektuella funktionsnedsättningar behövs tålamod, ett stort individuellt engagemang och en vilja att ge känslomässigt stöd till eleverna. För att mottagas i grundsärskolan och i gymnasiesärskolan är IF en förutsättning, detta enligt 7:e kapitlet 5 § i skollagen (SFS 2010:800). I detta arbete kommer fortsättningsvis begreppet intellektuell funktionsnedsättning (IF) att användas i huvudsak.

Lagar och styrdokument

Förenta Nationernas standardregler om delaktighet och jämlikhet antogs år 1993. I dem står att läsa: "Staterna bör erkänna principen om lika möjligheter till utbildning på grundskole-, gymnasie- och högskolenivå för barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning" (DS 2008:23, s.15). Salamancadeklarationen som antogs år 1994 handlar om hur undervisningen i skolan för elever med särskilda behov ska anordnas. Det är FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna och FN:s standardregler om delaktighet och jämlikhet för människor med funktionsnedsättning som ligger till grund för denna deklaration. I Salamancadeklarationen står att varje barn har en grundläggande rätt till undervisning och att hänsyn skall tas till deras intressen, unika egenskaper och inlärningsbehov (Unesco, 2006).

I skollagens 11:e kapitel som behandlar grundsärskolan står det i 2§ att:

Grundsärskolan ska ge elever med utvecklingsstörning en för dem anpassad utbildning som ger kunskaper och värden och utvecklar elevernas förmåga att tillägna sig dessa. Utbildningen ska utformas så att den bidrar till personlig utveckling, förbereder eleverna för aktiva livsval och ligger till grund för fortsatt utbildning. Utbildningen ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap och ge en god grund för ett aktivt deltagande i samhällslivet (SFS 2010:800).

Sedan 1959 har grundsärskolan en egen läroplan vilken ska bestämma utbildningens riktning (Berthén, 2007). I den nu gällande läroplanen från 2011 står i avsnittet kring skolans värdegrund och uppdrag att skolan ska se till att varje enskild elev ska finna sin unika egenart och hjälpt av detta kunna delta i samhället (Skolverket, 2011). I grundsärskolans kursplan för idrott & hälsa står skrivet att alla elever ska genom undervisningen ges förutsättningar till att delta i olika fysiska aktiviteter som bidrar till en tilltro till sin egna fysiska förmåga (Skolverket, 2011a). I grundsärskolans kursplan för musik står att musiken är en viktig del i den sociala gemenskapen vilken kan ha inflytande på elevernas identitetsutveckling (Skolverket, 2011b). Vår frågeställning gällande huruvida undervisningen i dessa ämnen kan bidra till att främja delaktighet hos elever berör ovanstående kursplaner i ämnena idrott & hälsa och musik. Vidare i kursplanen för idrott & hälsa står att undervisningen ska skapa möjligheter för eleverna att utveckla sin samarbetsförmåga och därigenom respekt för andra (Skolverket, 2011a). Det går att dra paralleller mellan detta och vår frågeställning angående vilka specialpedagogiska fördelar som undervisningen i ämnet idrott & hälsa kan ge för att främja elevernas delaktighet. I kursplanen för musik står även att undervisningen ska ge eleverna möjlighet att musicera enskilt och i grupp. Tanken med detta är att eleverna ska få utmanas musikaliskt i musicerandet med andra (Skolverket, 2011b). Detta är ett exempel på hur vår frågeställning berör kursplanen i musik gällande delaktighet. Det står vidare i musikämnets kursplan att eleverna ska ges möjlighet att utveckla sin musikalitet och sin tillit till sin egen förmåga att sjunga och spela (ibid.). Även här går det att dra en koppling mellan vår frågeställning om hur undervisningen kan bidra till att främja elevernas delaktighet och kursplanen i musik. Eftersom undervisningen i ämnena idrott & hälsa och musik skall vila på ovan nämnda innehåll som återfinns i respektive kursplan är det av stor vikt att lärare inom grundsärskolan aktivt arbetar för att främja elevernas delaktighet på det sätt som kursplanerna föreskriver.

Definition av begrepp

Nedan kommer fem centrala begrepp att förklaras mer ingående då dessa kan bidra till en djupare förståelse av detta examensarbete.

Delaktighet

Delaktighet beskrivs av Tideman & Mallander (2004) som att vara en del i ett sammanhang där man känner samhörighet med andra. Även Molin (2004) menar att delaktighet är ett samspel mellan individer och deras fysiska och sociala omgivning. Denna definition av delaktighet kommer att användas i detta examensarbete när det kommer till elevernas undervisningssituation i ämnena idrott & hälsa och musik. Janson (2005) har också utgått från denna definition av begreppet och vidareutvecklat det genom att analysera fram dess olika aspekter. Detta kom att resultera i skapandet av en delaktighetsmodell och en redogörelse för denna kommer att ges senare i detta arbete.

Lärmiljö

Enligt Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM, 2017) är lärmiljö en miljö eller ett sammanhang där en elev befinner sig under exempelvis en skoldag. Lärande sker i samspel med andra och det krävs en god lärmiljö för att alla ska vara delaktiga. I SPSM:s värderingsverktyg betonas vikten av en anpassad lärmiljö för att ge alla elever förutsättningar att ta till sig av undervisningen (SPSM, 2018). I detta verktyg delas lärmiljön in i fyra olika delar och den första är *förutsättning för lärande* vilken är övergripande och påverkas av de andra lärmiljöerna. *Social miljö* är den andra delen vilken dels

handlar om elevernas sociala samvaro och möjlighet till delaktighet med sina klasskamrater, men också om samverkan med vårdnadshavare. Den tredje delen är den *pedagogiska miljön* där de pedagogiska undervisningsformer som används får betydelse. Den *fysiska miljön* är den sista delen och innefattar både den visuella lärmiljön vilken handlar om det vi uppfattar med synen och den auditiva lärmiljön som gäller ljudkvaliteten. Oavsett vilken av indelningarna ovan det gäller bör lärmiljön anpassas (SPSM, 2018). Det måste alltså säkerställas att lärmiljön anpassas på ett sådant sätt att risken för att elevernas funktionsnedsättningar begränsar inläringen, minimeras (SPSM, 2012). Därför är det viktigt att skolan i sitt arbete med att skapa en tillgänglig lärmiljö ser eleven i flera olika situationer, inte bara i klassrummet (Szönyi & Söderqvist Dunkers, 2018). Då elever med IF många gånger behöver stöd i kommunikation och att de i samspel med andra kan ha svårt att minnas samt tillgodogöra sig kunskap behöver undervisningen anpassas efter detta (SPSM, 2012). Även Dysthe (2013) framhåller detta och menar att en fungerande lärmiljö är en förutsättning för elevernas motivation i skolan. ”Den faktiska tillgängligheten i miljön liksom personens upplevelse av miljöns tillgänglighet kommer att påverka vilken grad av delaktighet en person upplever i en viss situation” (Almqvist, Eriksson & Granlund, 2004, s. 140). I detta examensarbete har vi valt att definiera lärmiljö utifrån SPSM:s värderingsverktyg (2018) som bygger på de ovan beskrivna fyra delarna.

Undervisning

I skollagen 1 kap. 3 § definieras undervisning som ”sådana målstyrda processer som under ledning av lärare eller förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande av kunskaper och värden” (SFS 2010:800). Således definieras begreppet undervisning i detta examensarbete som att någon (läraren) vill delge sina kunskaper inom ett visst ämne, i detta fall i idrott & hälsa och musik, till någon annan (eleven) i en bestämd situation.

Självförtroende

Enligt Tuominen (2018) handlar självförtroende om hur bra du tror att du kan klara av diverse saker. Det är vanligt att man har olika bra självförtroende i olika situationer och när du själv känner att du har lyckats med någonting växer ditt självförtroende. Även Farm (2011) förklarar begreppet som att det beskriver vår tilltro till vår prestationsförmåga inom olika områden. Dessa sammantagna definitioner kommer att användas i detta examensarbete.

Grundsärskolan

I grundsärskolan, som innefattar årskurserna 1-9, går elever som har en utvecklingsstörning och som inte bedöms kunna nå kunskapskraven i grundskolan. Det är elevens hemkommun som avgör genom en noggrann utredning, bestående av fyra olika bedömningar, om eleven är berättigad att gå i grundsärskolan eller inte. En pedagogisk-, psykologisk-, medicinsk- och social bedömning görs för att få en samlad beskrivning av eleven. En förutsättning för att en elev är berättigad till att börja i grundsärskolan är att båda vårdnadshavarna ger sitt samtycke till detta. Utbildningen i grundsärskolan är utformad för elever med utvecklingsstörning och deras undervisning är anpassad utifrån deras förutsättningar och behov. Eleverna i grundsärskolan läser enligt grundsärskolans läroplan (Skolverket, 2019).

Tidigare forskning

I detta avsnitt kommer tidigare forskning som är av betydelse för den föreliggande studien att kort beskrivas.

Berthén (2007) betonar att det generellt finns relativt lite forskning kring det pedagogiska arbetet i särskolan. Efter att ha försökt hitta artiklar och undersökningar kring det ämne vi vill undersöka är vi benägna att hålla med om detta, även om det kan tyckas märkligt då intresset och behovet för forskning om elever i grundsärskolan borde vara stort. Detta gör syftet med vår undersökning än mer relevant.

Eriksson (2006) har i en studie, genomförd i Sverige, undersökt funktionsnedsatta barn och ungdomars deltagande och känsla av delaktighet i skolan. I studien deltog elever, föräldrar, lärare och specialpedagoger. Undersökningen visade att de elever med funktionsnedsättningar som kände sig inkluderade och hade många vänner, från vilka de upplevde att de hade ett känslomässigt stöd, i hög grad kände sig delaktiga. Det visade sig även att stöd från lärare och annan skolpersonal, eller avsaknaden av densamma, i hög grad påverkade resultatet. Detta då de elever som ansåg att de fick tillräckligt med stöd kände sig delaktiga och deltog i undervisningen (ibid.). Eriksson (2006) nämner delaktighet som en tillgång vilken bör ses som en mänsklig rättighet. Deltagande och känslan av delaktighet är något personligt då interaktioner med andra är viktigt. Dock kan dessa interaktioner skilja sig åt i kvalitet beroende på sammanhang. För elever med någon typ av funktionsnedsättning är rätt stöd en förutsättning både för deltagande och känslan av delaktighet. Dessa två aspekter är betydande för att elevernas utveckling och lärande ska optimeras och därför lyfter studien fram behovet av att öka medvetenheten om detta hos lärare och pedagoger i skolan (ibid.). Denna svenska studie är ytterst relevant då den både påvisar vikten av att eleverna deltar i undervisningen och att de upplever en känsla av delaktighet. Detta är aspekter av undervisning i grundsärskolan som även detta examensarbete ämnar att undersöka även om föreliggande studie fokuserar på ämnena idrott & hälsa och musik.

Eriksson (2006) tar även upp att samspel med andra är viktigt för dessa elever. Även Yilmaz, Kirimoğlu och Soyer (2018) betonar vikten av detta då de i sin studie tar upp att barn med specifika inlärningssvårigheter behöver skapa positiva sociala interaktioner och relationer för att utvecklas. De menar att deltagande i idrottsundervisning är ett effektivt sätt för personer med specifika inlärningssvårigheter att minska känslan av ensamhet och att utveckla samt öka sina sociala färdigheter. En person som har någon form av funktionsnedsättning upplever ensamhet mycket mer än en person utan funktionsnedsättning. Idrott kan därmed komma att spela en positiv och viktig roll för att minska känslan av ensamhet. Idrottsutövandet kan också leda till att de sociala färdigheterna hos denna målgrupp utvecklas (ibid.). Detta föreliggande examensarbete har för avsikt att ta reda på vilka möjligheter undervisningen i ämnena idrott & hälsa och musik har för att främja elevernas delaktighet. Detta gör att sambandet angående elevernas växande sociala förmåga och deras avtagande känsla av ensamhet när de deltar i idrottsundervisningen som Yilmaz, Kirimoğlu och Soyer (2018) beskriver ger oss en viktig insikt. Även sambandet mellan fysisk aktivitet och elevernas självbild, som Çokluk, Kirimoğlu, Öz & İlhan (2015) tar upp i sin studie, ger en relevant kännedom då självbild och självförtroende kan sägas vara nära besläktat. I denna experimentella studie har Çokluk, Kirimoğlu, Öz & İlhan (2015) utvärderat effekterna av fysisk aktivitet och hur det kan påverka barn med mild mental funktionsnedsättning när det kommer till deras självbild. Totalt ingick 145 barn i åldrarna 8-16 år i studien och de var indelade i en experimentgrupp (88 st.) och en kontrollgrupp (57 st.). Under en tio veckors period genomförde barnen fysisk aktivitet två gånger i veckan och varje tillfälle varade i 45 minuter. Resultat från studien visar att barnen, vars självbild var låg innan studien startade, ökade sin självbild signifikant efter tio veckor med fysisk aktivitet två gånger i veckan. Çokluk, Kirimoğlu, Öz & İlhan (2015) betonar vikten av att barn med mild mental funktionsnedsättning kontinuerligt tränar och genomför olika fysiska aktiviteter för att stärka sin självuppfattning. De menar att om träningen avstannar så kommer även de positiva effekterna på barnens självuppfattning att göra

detsamma efter ett tag eftersom utfallet av träningen inte är permanent. Således krävs det uppmuntran till kontinuerlig fysisk träning för barn med mild mental funktionsnedsättning så att deras självbild förblir stärkt.

Det kan tyckas vara en självklarhet att både undervisning och lärmiljöer ska anpassas för att alla elever ska få så bra förutsättningar som möjligt när det kommer till att ta till sig ny kunskap. Lika självklart bör det vara att det inte ska spela någon roll om de funktionsnedsättningar som eleverna har och som kräver anpassningar är av fysisk eller intellektuell karaktär. Däremot menar McCord (2004) att så inte riktigt är fallet. Hon menar att musiklärare ofta är duktiga på att anpassa lärmiljön och undervisningen efter de behov som elever med fysiska funktionsnedsättningar och elever med vissa kognitiva svårigheter har. Däremot har man, när det kommer till anpassningar för elever med psykiska- eller intellektuella funktionsnedsättningar, inte kommit lika långt. Två skäl till detta är enligt McCord (2004) att dessa nedsättningar inte är lika uppenbara som de fysiska och att det därför inte finns några självklara lösningar. Det andra skälet som tas upp är att det inte är ovanligt att information, kring det som står om elevernas behov i deras IUP:er (Individuella utvecklingsplaner), inte alltid når hela vägen till musiklärarna. Alltså görs inga anpassningar varken av undervisningen eller lärmiljön då musikläraren inte alltid vet att det behövs (ibid.). Detta visar att det finns ett stort behov både av att medvetandegöra lärare om vilka typer av funktionsnedsättningar som kan kräva anpassningar, både i undervisningen och i lärmiljön, samt specifikt vilka anpassningar det kan komma att röra sig om. När det brister i lärares medvetenhet gällande detta kan det få följder. Detta tar McCord (2004) upp då hon hänvisar till forskning som kommit fram till att elever med funktionsnedsättningar kan vara lika musikaliskt kreativa som elever utan funktionsnedsättningar, men att musiklärare ibland tror annorlunda då eleverna, som inte fått rätt förutsättningar p.g.a. bristen på anpassningar, inte lyckas visa detta. McCord (2004) menar vidare att det kan få till följd att eleverna ger upp och ibland slutar delta i undervisningen då de inte känner sig tillräckliga. Elever med funktionsnedsättningar har lätt att uppleva framgång som något ouppnåeligt, detta kan göra att de ger upp utan att ens försöka. Om dessa elever inte får lämpligt stöd och individuella anpassningar finns det en risk att de faller in i en roll av frustration och apati vilket hindrar kreativiteten. Även Bamford (2006) har i sin studie kommit fram till liknande resultat då hon skriver att elever med intellektuell funktionsnedsättning har lättare än andra elever att säga "jag kan inte" eller att avstå från att räcka upp handen. Hon menar att det därför är av yttersta vikt att alla lärare, med detta i åtanke, arbetar för att stärka elevernas självförtroende. Vidare tar Bamford (2006) upp att forskningen visar på att de estetiska ämnena får elevernas självförtroende och samarbetsförmåga att växa. Dessutom menar hon att dessa ämnen stärker klassens sociala samspel (ibid.).

Efter att ha läst dessa artiklar går det att i studiernas resultat se tydliga spår av liknande konklusioner vilket gör dem viktiga och relevanta. Dessutom tangerar artiklarnas innehåll de frågeställningar som föreliggande studie bygger på. Dock upplevs artiklarna generella då de gäller elever som har olika typer av funktionsnedsättningar och som går i olika skolformer. I detta examensarbete kommer vi att fokusera på hur ämnena idrott & hälsa och musik kan bidra till att främja delaktighet för elever i den svenska grundskolan.

Teoretisk utgångspunkt

Ulf Janson (2005) som var professor i pedagogik vid Stockholms Universitet har tydliggjort vilka olika aspekter som ingår i begreppet delaktighet genom att namnge dem samt dela in dem i ytterligare underrubriker. Resultatet av detta tydliggörande och indelning kallade han för en delaktighetsmodell vilken vi tagit del av och använt som utgångspunkt i detta examensarbete. För att beskriva den socialt- och kulturellt komplexa skolmiljön har Janson (2005) delat in delaktighetsbegreppet i sex olika objektiva och subjektiva aspekter. Denna struktur synliggör viktiga delaktighetsaspekter vilket underlättar arbetet med att skapa en inkluderande lärmiljö. De sex delaktighetsaspekterna berör varandra och är av betydelse för elevernas delaktighet i skolan. Indelningen av aspekterna är generell då dessa inte begränsas av t.ex. aktivitet, ålder eller elevers funktionsförmåga. Janson (2005) poängterar dock att skolan i sitt arbete med delaktighet måste känna sig förtrogna med sin definition av begreppet.

Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) har tagit arbetet med Janssons delaktighetsaspekter vidare och modellen är tänkt att fungera som ett stöd till skolor i deras arbete med att främja delaktighet främst hos elever med funktionsnedsättningar (Szönyi & Söderqvist Dunkers, 2018). Att alla elever har rätt till samma möjligheter när det kommer till delaktighet i sin lärmiljö kan tyckas vara en självklarhet, men studier visar att skolan har svårt att främja delaktighet hos elever med funktionsnedsättning (ibid.). Vi har valt att använda oss av denna modell då vi tycker att den på ett lättförståeligt sätt förklarar delaktighetsbegreppets olika aspekter.

Bild 1.0 Delaktighetsmodellen, Szönyi & Söderqvist Dunkers (2018).

Denna delaktighetsmodell visar hur komplex delaktighet är och för att kunna förstå delaktighetens villkor behövs kunskap inom ett flertal områden (ibid.). Nedan kommer de sex olika aspekterna av delaktighet som visas i bilden ovan att förklaras mer ingående.

Tillhörighet

Tillhörighet förklaras i modellen som att alla elever har rätt att ingå i ett sammanhang t.ex. en klass (Szönyi & Söderqvist Dunkers, 2018).

Engagemang

Engagemang som aspekt handlar om hur eleven själv upplever sig vara delaktig. En elevs engagemang kan påverkas genom att aktiviteten görs tillgänglig och att det finns möjlighet till samhandling (Szönyi & Söderqvist Dunkers, 2018).

Samhandling

Samhandling innebär att man gör något tillsammans med andra, dock behöver inte alla göra samma aktivitet. Alla kan bidra på sitt sätt och i olika omfattning men det är aktivitetens tillgänglighet och andras bekräftelse som möjliggör samhandling (Szönyi & Söderqvist Dunkers, 2018).

Autonomi

Autonomi handlar om elevens möjlighet till att själv bestämma och ha inflytande över vad, hur och tillsammans med vem man gör en aktivitet. Ibland kan elever med funktionsnedsättning tycka att det stöd de får i skolan begränsar deras egen beslutsförmåga istället för att stärka den (Szönyi & Söderqvist Dunkers, 2018).

Erkännande

Erkännande, i detta fall, handlar om vilken subjektiv syn andra, t.ex. klasskamrater och lärare, har på eleven. Toleransnivån måste vara hög för att alla efter egen förmåga bidrar på olika vis och i olika omfattning (Szönyi & Söderqvist Dunkers, 2018).

Tillgänglighet

Tillgänglighet är en grundläggande aspekt av delaktighet då den i stor utsträckning påverkar de övriga aspekterna. I en tillgänglig lärmiljö ges eleverna möjlighet till samspel, engagemang och till att ta egna beslut. Tillgänglighetsaspekten delas upp i tre delar och den första är *Fysisk tillgänglighet* vilken handlar om skolans inom- och utomhusmiljö. Hit räknas även tillgången till anpassat material samt tillgång till miljöer för socialt samspel. Den andra delen av denna aspekt är *tillgängligt meningssammanhang* vilket betyder att alla elever, oavsett funktionsförmåga, ska kunna förstå det som sägs och det som händer i deras lärmiljö. *Tillgängligt sociokommunikativt samspel* är den sista delen av tillgänglighetsaspekten och den innebär att alla elever har rätt till att få komma till tals, bli lyssnade på samt ha möjlighet till inflytande. De ska även få stöd med att förstå oskrivna sociala regler (Szönyi & Söderqvist Dunkers, 2018).

Tre kulturer

Olika situationer möjliggör olika villkor för elevers delaktighet. I skolan finns det tre olika kulturer som främjar och begränsar elevernas delaktighet och dessa är undervisnings- omsorgs- och kamratkulturen (Szönyi & Söderqvist Dunkers, 2018). *Undervisningskulturens* mål är att elevernas kunskaper ska utvecklas i enlighet med läroplanen. Undervisningen leds av läraren som också ansvarar för elevens kunskapsutveckling. *Kamratkulturen* kännetecknas av att eleverna deltar i aktiviteterna frivilligt och att relationerna till klasskamraterna inte är förutbestämda. I denna kultur är det centrala själva aktiviteten. Den sista kulturen är *omsorgskulturen* vars inriktning på stöd och omvårdnad ibland står över själva lärandet och elevernas kamratrelationer. Omsorgskulturen kan både vara stödjande och

hindrande. Således går det att säga att i de flesta situationer som eleverna befinner sig i är det minst en av dessa kulturer som råder (ibid.).

Med delaktighetsmodellens hjälp skapas både en struktur för hur lärmiljöer kan observeras och hur elever ser på delaktighet. Dessutom kan modellen användas som stöd vid kollegiala samtal där analys och reflektion kring delaktighet sker, samt vid samordning av skolors utvecklingsarbete (Szönyi & Söderqvist Dunkers, 2018).

Metod

Vi kommer här att redogöra för vårt val av metod, urvalet av vår undersöknings informanter och undersökningens genomförande. Dessutom kommer vi att ta upp undersökningens trovärdighet samt etiska aspekter.

Metodansats

Inom kvalitativ undersökningsmetodik ligger fokus på ord, till skillnad mot en kvantitativ metod då fokus ligger på siffror (Fejes & Thornberg, 2015). Kvalitativa undersökningar förklaras av Hartman (2004) som att man försöker förstå en individs eller en grups livsvärden samt av Merriam (1994) som att fokus läggs på processen och dess innebörd. Vidare menar hon att forskarens fokus ligger på just det som ska studeras så att denne kan förmedla och tolka det resultat som kommer fram (ibid.). Då vi ville nå en djup förståelse när det kommer till hur lärare i ämnena idrott & hälsa och musik i grundskolan arbetar för att främja elevers delaktighet föll sig valet av en kvalitativ undersökningsmetod naturligt. Genomförandet av en kvalitativ studie kan ske genom flera olika tillvägagångssätt, men då vi ville fånga informanternas subjektiva upplevelser och erfarenheter gjorde vi bedömningen att semistrukturerade intervjuer var den mest lämpade datainsamlingsmetoden. Några av fördelarna med denna metod är enligt Bjørndal (2005) att intervjuerna ger en hög noggrannhet, ett avgränsat fokus samt att detaljer och nyanser ofta är lätta att fånga upp. I enlighet med vårt syfte har vi utgått från ett induktivt synsätt mellan empiri och teori där praktiken ligger som grund för teoriskapandet och vi har lagt stor vikt vid att förstå individens tolkningar av det sociala samband de befinner sig i (Fejes & Thornberg, 2015). Vidare har vi använt oss av analytisk induktion, det vill säga att vi väntade med att analysera materialet tills dess att insamlandet av data var avslutat (Hartman, 2004).

Genomförande

Då vårt syfte är att undersöka hur lärare som undervisar i ämnena idrott & hälsa och musik i grundskolan arbetar för att främja elevers delaktighet genomförde vi semistrukturerade intervjuer med lärare i grundskolan som undervisar i de ovan nämnda ämnena. Semistrukturerade intervjuer innebär att intervjuaren har en lista med frågor som denne vill ha svar på, även om flexibiliteten är stor vad gäller ämnena och frågornas ordningsföljd. Dessutom ges den intervjuade ett stort utrymme att både utveckla sina idéer och att tala utförligt om ämnen som denne tar upp. Intervjusvaren är öppna och den intervjuades synpunkter och utveckling av dessa betonas (Denscombe, 2016). En av fördelarna med att ha en hög grad av struktur när det kommer till intervjuguiden är att det då förhoppningsvis resulterar i att forskaren får de svar som denne söker. Detta leder till att det blir enklare att sortera, jämföra och analysera det insamlade materialet (Alvesson, 2011).

Vi genomförde en pilotintervju med en musiklärare på en grundsärskola i Stockholms län, efter vilken vi gjorde några justeringar i våra intervjufrågor. Vi plockade bort ett par frågor som vi inte ansåg gav svar på det vi ville undersöka samt tydliggjorde några av frågorna för att säkerställa att de svar vi skulle få i de kommande intervjuerna skulle vara relevanta för vår undersökning. Vi genomförde efter detta sju intervjuer med lärare i grundsärskolor i Stockholms län som antingen undervisar i idrott & hälsa eller musik. Intervjuerna ägde rum på informanternas arbetsplatser i alla fall utom ett då intervjun genomfördes på ett café. Dessa var mellan 25-45 minuter långa och de spelades in och transkriberades sedan till nedskrivna text. Både inspelningarna och transkriberingarna kommer, efter att denna kurs avslutats, att raderas.

Sökandet av tidigare forskning har gjorts i Stockholms Universitets biblioteksdatabas med hjälp av sökmotorn EBSCO Discovery Service (EDS). Det gjordes två olika sökningar och de ord som användes vid den första var; *retardation + music education + physical education + learning environment*. Denna sökning gav totalt nio resultat. Vid den andra sökningen användes följande sökord; *participation + intellectual disability + elementary school*. Denna sökning gav totalt 178 resultat. Samtliga resultat, både från den första och den andra sökningen, var *peer reviewed*. En exklusion av vissa av artiklarna gjordes vilken kunde bero på språk (annat än engelska/svenska), dubletter eller att artiklarna inte fanns tillgängliga i fulltext. Efter detta lästes abstract till de artiklar som, efter deras titlar att döma, verkade vara relevanta för undersökningen. Av dessa valdes slutligen totalt fem artiklar ut vilka återges under rubriken tidigare forskning.

Analysmetod

Vi har inspirerats av Giorgis analysmetod (Szklarski, 2015) vilken passar bra att använda i studier med en mindre omfattande datainsamling (*ibid.*). Analysprocessen är indelad i flera steg vilka vi följde och arbetade efter: 1. *Bestämning av helhetsbetydelsen*: Vi lyssnade igenom de inspelade intervjuerna en i taget för att skaffa oss en översikt av vårt insamlade material. Därefter transkriberade vi intervjuerna för att sedan läsa igenom dem. Efter detta valde vi att plocka bort avsnitt i intervjuerna som vi inte ansåg passa in i sammanhanget. 2. *Avgränsning av meningsbärande enheter*: Materialet lästes igenom ännu en gång för att nu bryta ner texten i mindre delar och försöka urskilja olika teman. 3. *Transformerande av vardagliga beskrivningar*: Vi försökte få en helhetssyn över alla olika fenomenen för att därefter försöka separera och tyda dem. Efter detta komprimerade vi texten genom att byta ut mer vardagliga formuleringar mot kortare och precisare. 4. *Sammanställning av teman*: Nu satte vi ihop de olika teman vi hittat till en enhetlig redogörelse igen. Vidare plockade vi bort både för studien irrelevant och återkommande data för att därefter sätta ihop beskrivningar vars innehåll liknade varandra. Efter dessa fyra steg tyckte vi oss se en tydligare innebörd i datamaterialet (Szklarski, 2015).

Studiens deltagare/urval

Vår undersökning är gjord med ett strategiskt urval (Trost & Hultåker, 2016) då vi tror oss veta att de lärare som intervjuades har erfarenhet och kunskap inom det område vi valt att undersöka. Eftersom detta examensarbete skulle skrivas under en termin gjorde vi också ett bekvämlighetsurval, då detta enligt Trost & Hultåker (2016), är rimligt att hinna med under den givna tiden som vi hade till vårt förfogande. Båda dessa urvalstyper är så kallade icke-slumpmässiga urval (*ibid.*). Vi kontaktade tio grundsärskolor i Stockholms län via mail och telefon för att fråga om deras lärare i ämnena idrott & hälsa och musik ville delta i vår undersökning. I mailet förklarades syftet med undersökningen och att det var frivilligt att delta. Vi valde att intervjua alla lärare som ställde sig positiva till att delta, vilka var sju till antalet, fem kvinnor och två män som alla undervisar i grundsärskolan. Vi hade dock gärna sett att samtliga lärare i idrott & hälsa och musik på de kontaktade skolorna hade haft möjlighet att ställa upp som informanter. En av de intervjuade lärarna hade en tidigare arbetsrelation till en av oss, varför den andre genomförde den intervjun. Av de intervjuade lärarna var det tre som undervisade i idrott & hälsa och fyra som undervisade i musik, dock kommer vi när vi återger deras svar, att benämna samtliga som lärare eller informanter.

I nedanstående tabell ges en överblick av informanterna. Vi har här valt att ge dem fiktiva namn, vilka vi även kommer att använda oss av i resultatdelen, detta för att bibehålla anonymiteten.

Informantens fiktiva namn:	Yrkestitel:	Skolform:
Kalle	Lärare i idrott & hälsa	Grundsärskola
Sara	Lärare i musik	Grundsärskola
Lena	Lärare i musik	Grundsärskola
Agneta	Lärare i idrott & hälsa	Grundsärskola
Pelle	Lärare i idrott & hälsa	Grundsärskola
Emma	Lärare i musik	Grundsärskola
Bodil	Lärare i musik	Grundsärskola

Tabell 1.0 Studiens informanter.

Trovärdighet

Validitet och reliabilitet

Validitet kan enkelt förklaras som i hur hög grad vi undersöker det vi har för avsikt att undersöka. Om vi verkligen gör det, mäter det vi har för avsikt att mäta, blir validiteten hög (Bjereld, Demker & Hinnfors, 2009). Vi anser att föreliggande undersökning har en relativt hög validitet. Detta då vår studie har möjliggjort att undersöka hur lärare, i ämnena idrott & hälsa och musik, arbetar för att främja delaktighet för elever i grundskolan vilket har varit möjligt då informanterna har gett konkreta exempel från sin undervisning.

Reliabilitet brukar förklaras som att den undersökning som görs är stabil och påverkas så lite som möjligt av slumpen. För att minska slumpens inflytande bör t.ex. alla intervjuare, i de fall det är flera, ställa frågorna på samma sätt och intervjusituationen bör vara så lika som möjligt under de olika intervjuerna (Trost & Hultåker, 2016). Vi anser att reliabiliteten är relativt hög. Det är dock viktigt att påpeka att reliabiliteten kan ha påverkats negativt av att uppsatsförfattarna, av praktiska skäl, inte har genomfört intervjuerna tillsammans utan har delat upp dem mellan sig. Vi har läst igenom varandras transkriberingar av intervjuerna för att skapa oss en bild av vad som framkommit innan själva kodningen av datamaterialet startade. För att säkerställa opartiskheten i intervjuerna var vår ambition att intervjua informanter till vilka vi inte hade någon relation till tidigare. Detta lyckades i alla fall utom ett då en informant hade en tidigare arbetsrelation till en av oss. För att värna om opartiskheten valde vi i detta fall att den andra av oss genomförde den intervjun.

De svar som framkom i våra intervjuer var relativt homogena vilket vi tolkar som att lärare som undervisar i idrott & hälsa och musik i grundsärskolan har en ganska likartad bild vad gäller hur de arbetar för att främja elevernas delaktighet. Detta anser vi stärker studiens trovärdighet ytterligare. Vår studies resultat ger en givande inblick i de intervjuade lärarnas tankar och åsikter om det valda ämnet, men eftersom underlaget är relativt litet kan vår forskning inte ses som fullt ut generaliserbar.

Forskningsetiska aspekter

Ursprungligen härstammar begreppet etik ifrån grekiskans *ethos* vilket kan översättas som sätt att handla, moralisk inställning och karaktär. Idag används begreppet med betydelsen att gentemot omvärlden ha ett reflekterande förhållningssätt (Bjørndal, 2005). Denscombe (2016) påpekar att forskningsetik inte är något som en forskare kan välja eller välja bort utan etiken skall finnas med som ett grundläggande inslag i all god forskning. I denna studie har vi förhållit oss till Vetenskapsrådets fyra forskningsetiska principer, informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2017). Här nedan följer en redovisning för på vilket sätt vi förhållit oss till dessa. *Informationskravet*: När vi kontaktade de lärare i idrott & hälsa och musik som kom att bli våra informanter, vilket gjordes via mail och telefon, fick de information om vad vi ämnade undersöka och att det som framkom i intervjuerna skulle komma att bli en del i undersökningens resultat. *Samtyckeskravet*: Vid intervjutillfället fick informanterna information om att deltagandet i undersökningen var frivilligt samt att de när som helst kunde avbryta sin medverkan. Information lämnades också om att intervjun skulle komma att spelas in. Informanterna lämnade efter detta ett muntligt samtycke till att delta i intervjun. *Konfidentialitetskravet*: Informanterna upplystes om att den inspelning som gjordes under intervjun kommer att raderas när denna kurs har avslutats. Vi har också i våra transkriberingar oidentifierat informanterna genom att plocka bort namn på både dem och på deras arbetsplatser. I redovisningen av resultatet gav vi sedan informanterna fiktiva namn. Detta för att säkerställa informanternas anonymitet. *Nyttjandekravet*: Informanterna informerades om att studiens empiri endast kommer att användas som underlag i vårt examensarbete.

Resultat

Resultatet i denna studie baseras på de sju intervjuer som genomförts med lärare i ämnena idrott & hälsa och musik, som alla undervisar i grundsärskolan. Nedan kommer resultatet att redovisas utifrån fyra huvudkategorier. Dessa är fördelar, delaktighet, självförtroende och lärmiljö. Ur dessa huvudkategorier har under analysens gång sju stycken underkategorier framkommit och dessa redovisas i tabellen nedan. I slutet av detta avsnitt kommer en sammanfattning av de mest framstående resultaten att redovisas.

Fördelar	Delaktighet	Självförtroende	Lärmiljö
	Lärarnas definition av delaktighet	Grundtrygghet	Social lärmiljö
	Samarbete	Relationer	Pedagogisk lärmiljö
			Fysisk lärmiljö

Tabell 2.0 Resultatets kategorier.

Fördelar

I de intervjuer vi har gjort har det framkommit flera fördelar med ämnena idrott & hälsa och musik för eleverna på grundsärskolan. En av dessa var att eleverna får delta i ett socialt samspel. Att delta i ett socialt samspel kräver, enligt Emma, att eleverna vågar höras och synas, att de får en möjlighet att göra rätt och att de känner att de duger. För att ett socialt samspel ska vara möjligt krävs det att eleverna kan samarbeta med andra. Pelle beskriver att "samarbetsförmåga är att kunna finnas i ett sammanhang och ha någon slags relation med omgivningen på ett eller annat sätt. I den bästa av världar kanske till och med förstå vissa sociala koder och så vidare".

En annan fördel med socialt samspel i dessa ämnen är att eleverna arbetar i grupp även när de befinner sig på olika kunskapsnivåer. För att det ska vara möjligt måste läraren planera individuellt för varje elev även om eleverna sen arbetar i grupp. Informanterna tror att det i dessa ämnen är lättare att genomföra en individuell planering och att vara mer flexibel när det kommer till undervisningssätt och individanpassning än i de teoretiska ämnena. Flera av informanterna ser det som en fördel att ämnena idrott & hälsa och musik är friare i sin form än vad teoretiska ämnen är och Sara beskriver det som att lärare i dessa ämnen "har lättare att tänka fritt och utanför boxen". Agneta anser att man i dessa praktisk-estetiska ämnen arbetar med andra förmågor och arbetssätt än i teoretiska ämnen och funderar om detta passar grundsärskolans elever bättre än vad teoretiska ämnen gör. Även Sara resonerar kring detta och frågar sig om grundsärskoleelever generellt har lättare för mer praktiska ämnen.

Sara tar upp ytterligare en fördel, vilken är att eleverna kan upptäcka nya sidor hos sig själva som de inte visste att de hade. Dessa upptäckter kan bidra till att eleverna växer och utvecklas som personer. Agneta menar att undervisningen för grundsärskolans elever handlar till stor del om att de ska känna sig trygga i sig själva för att våga utmana sig och göra saker som de annars inte skulle göra. Även lärmiljöerna i ämnena idrott & hälsa och musik kan föra med sig fördelar, exempelvis att undervisningslokalernas utformning och specifika material kan fungera som viktiga inspirationskällor. Lena ger en bild av detta genom att förklara det som att: "salen där jag har mina musiklektioner skiljer ju sig rätt mycket mot hur ett vanligt klassrum ser ut. Både när man tänker på möbler och andra saker som behövs i undervisningen som instrument, högtalare, mikrofoner". Ändamålsenliga lärmiljöer i ämnena idrott & hälsa och musik spelar således en viktig roll när det kommer till inspiration för eleverna vilket i sin tur gynnar elevernas kunskapsinhämtning. Undervisningen i dessa ämnen skulle inte bli densamma om den skedde i vanligt möblerade klassrum.

Delaktighet

Lärarnas definition av delaktighet

Sara beskriver känslan av delaktighet som att "man vill känna att man är med, att man tillhör, att andra räknar med en, att man kan räkna med andra, att andra tycker att man är viktig helt enkelt, att man behövs". Denna känsla är viktig för de allra flesta människor men informanten tror att den, för elever i grundsärskolan, är ännu viktigare att få uppleva. Hon menar vidare att "En del av dom i alla fall, känner ett visst utanförskap p.g.a. sina svårigheter vilka de än må vara". Detta poängteras även av flera andra informanter då de menar att delaktighet är en känsla som eleverna ska få känna och den uppnås lättare om det under idrott & hälsa- och musiklektionerna råder ett tillåtande klimat och en stark vi-känsla. Det påpekas också att för att uppnå detta så krävs ett ständigt och medvetet arbete av läraren. Bodil uttrycker det på följande vis; "det är ju tyvärr inte så enkelt som att alla som är med inne i musiksalen automatiskt är och känner sig delaktiga i det vi gör". Hon lyfter vidare fram att chanserna till att lyckas ge sina elever en känsla av delaktighet ökar om läraren känner sina elever väl. Sara menar att om läraren anpassar lärmiljön efter elevernas olika behov blir möjligheten större att eleverna känner sig delaktiga i undervisningen.

Samarbete

Alla informanter tar upp att samarbete under lektionerna främjar delaktighet. Bodil tar upp att om alla elever hjälps åt att utföra en uppgift istället för att arbeta enskilt stärks vi-känslan, alltså känslan av delaktighet. Kalle menar att det är lättare att få fram och för eleverna att uppleva delaktighet när man samarbetar i en grupp. Det framkommer att det på grundsärskolan är vanligt att eleverna samarbetar i grupp även om de kunskapsmässigt befinner sig på olika nivåer. Flera informanter anser att detta sätt att undervisa främjar elevernas delaktighetskänsla mer än individuellt arbete, något som de anser förekommer oftare som arbetssätt i de teoretiska ämnena än i deras praktiska ämnen. De menar även att eleverna ofta har kul när de arbetar tillsammans i grupp vilket stärker känslan av delaktighet och gemenskap. En annan typ av samarbete, som några av informanterna nämner, är när eleverna får vara med att påverka lektionsinnehållet genom att komma med önskemål om vilka moment man ska arbeta med.

I intervjuerna har aspekten av samarbete och att kunna dela med sig av sina kunskaper till sina klasskamrater framkommit. Kalle benämner begreppet samarbete som "det är att göra dina kompisar bättre, det är delaktighet". Alla informanter anser att det i ämnena idrott & hälsa och musik finns fler möjligheter till att arbeta mer främjande när det kommer till delaktighet än i de teoretiska ämnena. En stor anledning till detta tros vara att man i dessa ämnen ofta arbetar tillsammans i grupp. Detta även om eleverna under lektionerna arbetar på sin egen nivå så förstärks känslan av delaktighet.

Självförtroende

Grundtrygghet

I intervjuerna har det framkommit att undervisningen i idrott & hälsa och musik i grundsärskolan kan främja elevernas känsla av delaktighet och deras självförtroende på olika sätt. Att bygga upp ett tillåtande klimat där alla elever kan känna att det de gör duger oavsett moment eller nivå är något som flera informanter tar upp. Emma beskriver det som att grunden till att bygga upp ett självförtroende är att eleverna känner att de kan och att de vill när det kommer till att utföra olika moment i undervisningen. Detta beskrivs också av Bodil som "Jag vill ju att alla mina elever ska känna att de räcker till, att det de gör duger". Det har också framkommit i vår intervju med Emma att vikten av elevernas självförtroende är kopplat till att ju mer eleverna tror att de klarar av, desto mer ökar möjligheten att ta till sig av undervisningen och därmed utvecklas. Det vill säga att ju bättre självförtroende desto större utvecklingspotential. Emma beskriver vidare att när eleven själv upplever att den har utvecklats får läraren en bra möjlighet att bygga vidare för att stärka självförtroendet ytterligare. Flera av informanterna tar också upp att det finns ett tydligt samband mellan självförtroende och delaktighet. Lena beskriver det på följande vis; "Alltså känslan av att vara delaktig kan bära vem som helst långt, men kanske kan den bära våra elever ännu längre". Det framkommer även i intervjuerna att det är viktigt att läraren försöker fånga upp vad eleverna tycker är roligt under lektionerna.

Relationer

Att som lärare bygga individuella relationer med sina elever anser flera av informanterna vara väldigt viktigt i arbetet med att bygga upp elevernas självförtroende. Lena berättar om hur hon ser sig själv som en säkerhetslina för eleverna när deras självförtroende inte räcker till. För att detta ska vara möjligt krävs en trygg relation mellan lärare och elev. Denna relation leder förhoppningsvis till att eleverna vågar försöka mer på lektionerna och att de till och med kanske vågar göra fel. Kalle anser att det är viktigt att som lärare vara uppriktig och ärlig när det kommer till att stärka elevernas självförtroende. Han poängterar även vikten av att uppmärksamma eleverna i undervisningen när de klarat något moment. "För det är en sådan enorm glädje för dem och det måste man liksom förstärka. Så att man liksom förstärker den här känslan så länge som möjligt".

Skapandet av rätt förutsättningar så att eleverna kan lyckas framhäver Pelle som oerhört viktigt. Att även uppmärksamma och lyfta eleverna när de lyckats i olika undervisningssituationer är av stor vikt. "Och när de väl gör det så säg det, ropa det, gör en glädjedans, alltså markera verkligen att det där var toppen!" Även relationen eleverna emellan lyfts fram i intervjuerna. Det beskrivs att den kan komma att spela en positiv roll för självförtroendet om eleverna under lektionerna ibland får ge varandra positiv feedback. Att ge eleverna lagom stora utmaningar, vilka syftar till deras utveckling, är enligt Pelle också ett sätt att förstärka elevernas självförtroende. Flera av informanterna menar att för att elevernas kunskapsutveckling ska gå framåt är det en förutsättning att de har ett någorlunda starkt självförtroende. Arbetet med att stärka elevernas självförtroende beskrivs av Lena som den viktigaste uppgiften för lärare. Lena beskriver vidare att det är ett arbete som aldrig får stanna av och inte något som man bara kan arbeta med ett par veckor i början av varje termin.

Lärmiljö

Förutsättningar för lärande

När informanterna får höra begreppet lärmiljö är det flera som definierar det som en miljö där man lär sig något. En förutsättning för lärande, som framkommit i intervjuerna är att den anpassas och behöver inte se lika ut för alla elever, inte ens för alla elever under samma lektion. Detta är också en förutsättning för att eleverna ska känna sig delaktiga.

Social lärmiljö

Lärmiljön beskrivs av informanterna som något som inte finns, utan som något som måste skapas eller byggas upp. För att undervisningen ska bli tillgänglig för alla elever bör lärmiljön anpassas efter elevernas olika behov. Bodil uttrycker detta på följande vis: "Men jag menar egentligen att det inte alltid behöver vara så stora förändringar, eller anpassningar, bara de är medvetna, att jag vet varför och vad jag vill uppnå". I uppbyggnaden av en lärmiljö ingår också, som Pelle uttrycker det, att skapa ett tolerant klimat. Vikten av att i undervisningen presentera olika valmöjligheter, som kan ge eleverna inspiration att känna efter och sedan välja det som är av intresse, framkommer i flera intervjuer. Detta för att det tros generera en känsla av delaktighet. Flera av informanterna tar även upp att lärmiljön påverkas av alla personer som befinner sig i undervisningslokalen, det vill säga elever, lärare och annan personal. Även kommunikationen mellan dessa personer påverkar lärmiljön. Lena eftersträvar att skapa en god social lärmiljö genom att så ofta som möjligt placera sig själv och eleverna i en cirkel under lektionerna. Detta anser hon fyller flera syften då hon dels får en överblick över undervisningssituationen och dels underlättar det för eleverna att få en känsla av delaktighet då de ser varandra. Sara tar upp att undervisningen ska vara anpassad så att alla elever ges en chans att känna att de är en del av sammanhanget. Hon vill att eleverna ska känna sig viktiga och att det de presterar är tillräckligt bra.

Pedagogisk lärmiljö

Vikten av att läraren noggrant har planerat lektionens innehåll och genomförande, vilket i sin tur gynnar lärmiljön, lyfts bland annat i intervjun med Pelle. Han beskriver vidare att en del av den pedagogiska lärmiljön är tydliga strukturer, vilka skapar förutsättningar för att eleverna ska känna sig trygga i undervisningssituationen. Emma beskriver lärmiljön på följande vis: "Alltså lärmiljö handlar ju också om att skapa lust och inspirera eleverna att vilja vara med och lära". I flera intervjuer framkommer det att materialet kan vara av stor betydelse för elevernas stimulans och kreativitet. Detta är en annan vinkling av den pedagogiska lärmiljön som visar på vikten av att undervisningslokalerna bör vara medvetet iordningställda med material för att inspirera eleverna.

Fysisk lärmiljö

När det kommer till den fysiska lärmiljön beskriver informanterna den bland annat som en plats för inspiration eller som en miljö som är perfekt anpassad för att eleverna ska lära sig saker. Lena beskriver det som att: "Det är väl lärmiljö för mig, en miljö där eleverna kan lära sig något och som är ändamålsenlig för just det ämne de ska lära sig inom". Det framkommer också i intervjuerna att den fysiska lärmiljön innefattar hur rummet är möblerat. Vid behov kan den fysiska lärmiljön anpassas genom att det byggs upp olika miljöer i undervisningslokalen, det kan t.ex. handla om att en elev behöver sitta avskilt eller att eleverna på grund av olika kunskapsnivåer behöver arbeta med samma moment på olika sätt. Dessa anpassningar som görs i lärmiljön, menar Agneta, syftar till att ge alla elever de bästa förutsättningarna för att kunna tillgodogöra sig undervisningen. Bodil har en vision av att undervisningslokalen och dess material både ska vara inspirerande och ändamålsenlig. I andra intervjuer nämns hur materialet som finns tillgängligt i undervisningslokalen används för att inspirera eleverna och stimulera deras kreativitet. Det framkommer dock i intervjuerna att de anpassningar man gör i den fysiska lärmiljön måste vara väl genomtänkta och väl förberedda för att undvika att det blir för många intryck för eleverna då detta kan försvåra inläringen.

Sammanfattande resultat

Sammanfattningsvis lyfts socialt samspel fram som den största fördelen som ämnena idrott & hälsa och musik ger eleverna i grundsärskolan. Detta leder till att eleverna tränar på att förstå vissa sociala koder och för att en känsla av delaktighet ska uppstå hos eleverna är det viktigt med ett tillåtande klimat och en stark vi-känsla. Även flexibiliteten när det kommer till undervisningssätt och individanpassning, samt att man i dessa ämnen arbetar med andra förmågor och arbetssätt än i de teoretiska ämnena, framhålls som fördelar. Det flexibla undervisningssättet kan hjälpa eleverna att upptäcka nya sidor hos sig själva vilket kan bidra till att eleverna utvecklas. Trygga relationer mellan elever och lärare samt ett tillåtande klimat behövs för att eleverna ska kunna arbeta med att stärka sitt självförtroende. Det poängteras även att arbetet med att stärka elevernas självförtroende ses som en av de viktigaste uppgifterna som lärarna har då ett starkt självförtroende gynnar elevernas utveckling.

Vikten av att lärmiljön är medvetet anpassad efter elevernas behov och att undervisningslokalen och dess material är ändamålsenligt anpassat är förutsättningar för att ge eleverna i grundsärskolan en bra undervisning i idrott & hälsa och musik. Det beskrivs även som väldigt viktigt att alla elever känner att de är en del av sammanhanget och att det de presterar är tillräckligt bra. Vidare lyfts även att valmöjligheter som ges i undervisningen är en viktig förutsättning för att ge eleverna inspiration att välja efter eget intresse vilket kan ge en känsla av delaktighet.

Diskussion

Syftet med denna studie var att synliggöra vilka möjligheter ämnena idrott & hälsa och musik har för att främja elevers delaktighet i grundsärskolan. Resultatet visade att de intervjuade lärarna i hög utsträckning arbetar för att främja sina elevers delaktighet i grundsärskolan. Detta sker främst i dessa ämnen genom att eleverna arbetar tillsammans i grupp vilket ger eleverna en känsla av gemenskap och delaktighet.

Fördelar med ämnena idrott & hälsa och musik

De informanter som deltog i vår studie lyfter fram socialt samspel och samarbetsförmåga som de fördelar vilka de anser att undervisningen, i ämnena idrott & hälsa och musik, ger för att främja delaktigheten hos eleverna. Även Bamford (2006) pekar på att de estetiska ämnena kan ge elever med IF en ökad samarbetsförmåga. I vår studie framkommer det även att förmågan att läsa av sociala koder tränas då en stor del av undervisningen i dessa ämnen går ut på att samarbeta med andra. En ytterligare fördel som främjar elevernas delaktighet i dessa ämnen, och som framkommer i studien, är att eleverna i undervisningen i dessa ämnen kan upptäcka nya sidor hos sig själva vilket kan leda till att eleverna växer och utvecklas som personer. Detta tror informanterna har att göra med att dessa ämnen är fria i sin form och att det är andra typer av arbetssätt och förmågor som används och tränas jämfört med i de teoretiska ämnena.

Ämnenas karaktär inbjuder även till att arbeta i grupp och då tränas samarbete på ett naturligt sätt. Yilmaz, Kirimoğlu och Soyer (2018) menar att idrottsundervisningen är ett effektivt sätt, för elever med specifika inlärningssvårigheter, att både öka och utveckla sina sociala färdigheter samt att känslan av ensamhet minskar. Vi tolkar detta som att undervisningen i idrott & hälsa främjar elevernas delaktighet. Känslan av delaktighet och elevernas självförtroende har av de informanter som deltog i vår studie starkt kopplats samman med deltagandet i ett socialt samspel. Janson (2005) kallar denna delaktighetsaspekt, som bland annat handlar om elevernas egna uppfattningar huruvida de är delaktiga eller inte, för engagemang. Även Jansons (2005) delaktighetsaspekt autonomi, vilken handlar om elevernas möjlighet till inflytande över vad, hur och tillsammans med vem de utför en uppgift, kan kopplas till socialt samspel och samarbete vilket i sin tur kan stärka elevernas självförtroende. Vi tycker oss kunna se att samarbete som metod i undervisningen kan vara ett effektivt sätt för att främja delaktighet hos elever i grundsärskolan.

Delaktighet

I denna intervjustudie har det framkommit att undervisningen i idrott & hälsa och musik bidrar till delaktighet hos eleverna i grundsärskolan på flera olika sätt. Lärarna bidrar bland annat till att främja delaktighet för eleverna i grundsärskolan i undervisningen genom att den till stor del innefattar samarbete i grupp. Delaktighetsaspekten samhandling möjliggörs av aktiviteters tillgänglighet och andras bekräftelse vilken kan bli tydlig i samarbeten med andra (Janson, 2005). I grundsärskolans ämnen idrott & hälsa och musik är det naturligt att eleverna arbetar tillsammans. Detta då ett flertal av de moment som undervisningen bygger på, enligt kursplanerna, kräver samarbete (Skolverket, 2011ab). Resultatet påvisar vikten av att det i undervisningen ska råda ett tillåtande klimat för att känslan av delaktighet ska uppstå. Delaktighetsaspekten erkännande innebär att elever har en hög toleransnivå vad gäller varandras olika förmågor (Janson, 2005). I grundsärskolans läroplan står att alla elever ska ges inflytande över sin utbildning samt skall innefattas av demokratiska principer såsom att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktig (Skolverket, 2011). För att eleverna ska få ett

visst inflytande över sitt lärande är ett tillåtande klimat en förutsättning. Från resultatet går att utläsa att informanterna tror att när eleverna känner sig ha inflytande i undervisningssituationen ökar deras känsla av delaktighet. Eriksson (2006) påpekar att detta även gäller det sociala samspelet med andra. För elever med någon typ av funktionsnedsättning är det av yttersta vikt att de får rätt typ av stöd både för att möjliggöra ett deltagande och en känsla av delaktighet. För att detta ska vara möjligt krävs det att lärare är väl medvetna om detta och därför anpassar lärmiljön utifrån elevernas behov. Vidare menar Eriksson (2006) att elever som känner sig inkluderade också känner sig delaktiga.

Självförtroende

I den föreliggande studien poängterar lärarna vikten av att arbeta med att stärka elevernas självförtroende för att främja deras delaktighet i undervisningen, vilket även Bamford (2006) betonar. Resultatet i vår studie visar även att en förutsättning för att eleverna ska utvecklas är ett starkt självförtroende. Att lärarna kontinuerligt arbetar för att stärka elevernas självförtroende genom att skapa rätt förutsättningar och ge dem lagom stora utmaningar framställs som några av lärarnas viktigaste uppgifter. Trygga relationer och att lärare ger sina elever positiv feedback är viktiga faktorer när det kommer till att stärka elevernas självförtroende. Çokluk, Kirimoğlu, Öz & İlhan (2015) poängterar att kontinuerlig fysisk aktivitet kan ha en positiv påverkan på barn med mild mental funktionsnedsättning när det kommer till deras självbild och självuppfattning. En ständig uppmuntran till att genomföra den fysiska träningen krävs så att deras självbild förblir stärkt. Vi drar slutsatsen från vår undersökning att undervisningen i idrott & hälsa och musik bidrar till att eleverna i grundsärskolan kan känna en ökad känsla av delaktighet och ett större självförtroende. Vidare visar resultatet på att självförtroendet kan stärkas när klassen har en tolerant lärmiljö i vilken elevernas olikheter och behov är accepterade. Att ingå i ett sammanhang, såsom en klass, är den av Jansons (2005) delaktighetsaspekter som benämns som tillhörighet.

Lärmiljöer i ämnena idrott & hälsa och musik

Resultatet påvisar betydelsen av att lärmiljöerna i ämnena idrott & hälsa och musik är anpassade efter elevernas individuella behov. Detta kan ibland innebära att den fysiska lärmiljön förändras genom att det i undervisningslokalen möbleras upp flera mindre miljöer som ska ge eleverna en så ändamålsenlig lärmiljö som möjligt. Även hur eleverna är placerade i förhållande till varandra under lektionerna kan påverka deras upplevelse av delaktighet. McCord (2004) påpekar att musiklärare generellt är duktiga på att individanpassa undervisningen till elever med fysiska funktionsnedsättningar. Hon menar däremot att det finns mycket kvar att lära vad gäller anpassningar till elever med IF. Om dessa anpassningar inte görs minskar förutsättningarna till en god lärmiljö avsevärt. Ytterligare en faktor som informanterna tror påverkar lärmiljön är alla personer som befinner sig i undervisningslokalen samt deras kommunikation med varandra. Vår studie visar även på vikten av att lärmiljön ska vara lustfylld och ge eleverna inspiration genom att erbjuda valmöjligheter och ett tillgängligt och ändamålsenligt material i undervisningen. Detta kan i sin tur påverka elevernas känsla av delaktighet. Om så inte sker, menar McCord (2004), är risken att eleverna drabbas av frustration och apati vilket i sin tur kan påverka deras kreativitet. I den föreliggande studien framkommer även att för att eleverna ska känna sig trygga i undervisningssituationen är det viktigt med välplanerade lektioner som innehåller en tydlig struktur.

När det kommer till hur lärmiljöerna kan främja delaktigheten hos eleverna i grundsärskolan kan vi urskilja följande delaktighetsaspekter; tillgänglighet, erkännande och samhandling. Dock är det aktiviteternas tillgänglighet och bekräftelsen från andra som avgör huruvida den sker i gemenskap eller inte. Således är det en förutsättning att toleransnivån är hög vad gäller synen på andra samt hur olika förmågor bidrar på olika sätt och olika mycket. För att eleven ska ges rätt förutsättningar till interaktion och engagemang krävs en tillgänglig lärmiljö (Janson, 2005).

Ämnena idrott & hälsa och musik inbjuder till att göra olika aktiviteter tillsammans i grupp. Hur dessa aktiviteter kan genomföras beror på hur tillgänglig lärmiljön är. Vår studie visar att ett tolerant undervisningsklimat, som kan innebära att eleverna behöver arbeta med samma moment men på olika sätt på grund av att de befinner sig på olika kunskapsnivåer, kan bidra till främjandet av delaktighet.

Den slutsats som vi drar från vår studie angående detta är att informanterna tycker sig kunna erbjuda en tillgänglig lärmiljö med ett tolerant klimat som de i sin tur tror främjar elevernas delaktighet.

Sammanfattande diskussion

Vi valde att belysa detta ämne då vi anser att det behöver göras mer när det kommer till delaktighet för elever i grundsärskolan. Då vi har yrkeserfarenhet som lärare i idrott & hälsa och musik inom särskolan blev det naturligt att vår undersökning kom att handla om främjande av delaktighet i just dessa ämnen. Sammanfattningsvis har det framkommit i vår undersökning att samarbeten eleverna emellan är en grundförutsättning för att känslan av delaktighet ens ska vara möjlig. Att stärka elevernas självförtroende samt ge dem möjligheter att upptäcka nya sidor hos sig själva anses också vara viktiga komponenter för att främja delaktighet. De intervjuade lärarna i studien understryker också vikten av att individanpassa lärmiljön för att på så sätt bidra till mer delaktighet hos eleverna. Efter den genomförda undersökningen drar vi slutsatsen att undervisningen i ämnena idrott & hälsa och musik kan bidra till att öka känslan av delaktighet hos elever i grundsärskolan. Vi tror också att det i ämnena idrott & hälsa och musik är naturligt i undervisningen att eleverna genomför moment tillsammans i grupp vilket i sin tur främjar elevernas delaktighet. Utifrån dessa slutsatser menar vi att det i vår kommande yrkesprofession som speciallärare blir än mer viktigt att synliggöra dessa positiva effekter för den övriga lärarkåren inom särskolan. Detta för att inspirera lärare i teoretiska ämnen att i sin undervisning planera in fler moment där eleverna kan arbeta tillsammans, då det i vår studie har framkommit att detta främjar delaktighet. Vi ser även att dessa resultat kan vara generaliserbara i grund- och gymnasieskolan då främjandet av delaktighet är ett viktigt utvecklingsområde även i dessa skolformer. För att möjliggöra detta bör både samarbetet mellan lärare i idrott & hälsa och musik och lärare i andra ämnen samt samarbetet mellan olika skolformer utökas. Detta för att ett erfarenhetsutbyte ska kunna ske.

Vi har i detta arbete utgått ifrån de sex delaktighetsaspekter som Janson (2005) utarbetat. I vårt resultat och i vår diskussion har vi kunnat urskilja samtliga av dessa. Detta tyder på att arbetet för att främja delaktighet i ämnena idrott & hälsa och musik för grundsärskolans elever sker, dock i olika hög grad. Vi ser det som positivt att arbetet pågår och har förhoppningar att detta delaktighetsarbete utökas i framtiden.

Teoridiskussion

Föreliggande examensarbete har utgått ifrån Ulf Janssons (2005) tydliggörande av de aspekter som ingår i begreppet delaktighet. Denna delaktighetsmodell, som delats in i sex olika objektiva och subjektiva aspekter, beskriver den socialt- och kulturellt komplicerade skolmiljön. Modellen har valts som teori då vi anser att den på ett tydligt sätt förklarar innebörden av delaktighetsbegreppets komplexitet inom skolans värld. I analyseringsarbetet av studiens resultat var delaktighetsmodellen till stor hjälp.

Metoddiskussion

Vi anser att den valda undersökningsmetoden, d.v.s. semistrukturerade intervjuer, är lämplig för denna typ av studie. Detta då informanterna i dessa intervjuer ges tillfälle att förklara sina idéer och synpunkter. Dessutom får de möjlighet att identifiera vad som enligt deras mening är de centrala faktorerna (Denscombe, 2016). En nackdel kan möjligen vara att datan i intervjuerna baseras på det informanterna säger att de gör och tänker och detta kan inte antas återspegla sanningen per automatik (ibid.). En annan sak som kan diskuteras gällande intervjuerna i denna studie är det faktum att vi båda inte har varit närvarande och genomfört intervjuerna tillsammans, utan vi har valt att dela upp dessa mellan oss. Enligt Alvesson (2011) finns det både för- och nackdelar med att vara flera forskare vid intervjutillfället. En fördel med att vara två forskare är att en kan ställa frågor och den andre kan observera allt som sker under intervjuens gång och därmed få en bra överblick. Den observerande forskaren kan även bryta in om det skulle behövas för att effektivisera t.ex. om det skulle vara så att intervjun glidit ifrån sitt huvudsakliga ämne. Däremot kan en nackdel med en intervjuare och en observatör vara att den intervjuade känner sig iakttagen och granskad av observatören vilket kan komma att ha en negativ inverkan på själva utfallet (intervjusvaren) då informanten kan komma att känna sig osäker i den situationen (Alvesson, 2011). Anledningen till att vi valde att göra denna uppdelning var dels av praktiska skäl för att vara tidseffektiva och dels, som vi nämnt tidigare, så hade en av oss en tidigare arbetsrelation med en av de intervjuade lärarna vilket resulterade i att det passade bättre att den andre av oss genomförde den intervjun. Vi har försökt att genomföra intervjuerna på liknande sätt i så stor utsträckning som möjligt genom att använda samma intervjuguide. Trots detta är vi medvetna om att dela upp intervjuerna mellan oss kan ha kommit att påverkat studiens reliabilitet. Om vi fick möjlighet att genomföra studien igen skulle vi båda vara närvarande vid alla intervjutillfällen.

Att varje intervju har spelats in och därefter transkriberats har varit av stor betydelse då vi båda inte har varit närvarande vid alla intervjuer. På detta sätt har vi kunnat ta del av alla intervjuer även om vi inte har varit på plats vid själva genomförandet. Alvesson (2011) menar att de detaljerade utskrifterna av de inspelade intervjuerna underlättar tolkningsarbetet. Transkriberingarna i denna studie har även varit en förutsättning för att vi ska kunna tolka och analysera det insamlade datamaterialet. De svårigheter vi har ställts inför gällande val av metod har varit att få lärare i idrott & hälsa och musik i grundsärskolan att ställa upp som informanter. Om vi hade tagit kontakt med ett större antal grundsärskolor hade möjligen ett större antal lärare i dessa respektive ämnen tackat ja och därmed ingått i studien. Detta tror vi dock inte skulle ha förändrat vårt resultat nämnvärt då de intervjuer vi gjorde gav ett mycket enhetligt resultat. Vi har i stor utsträckning under intervjuerna fått tillfredsställande svar som lett till att vi har kunnat besvara examensarbetets frågeställningar. Om tidsramen för vårt examensarbete hade varit större hade observationer av lektioner i idrott & hälsa och musik i grundsärskolan kunnat genomföras som ett komplement till intervjuerna. Om observationer hade genomförts hade det varit så kallade deltagande observationer (Denscombe, 2016) som hade varit aktuella i denna studie. Dessa kan ge observatören stora insikter i sociala processer vilket hade kunnat ses som en fördel i vår studie. Dock kan tillförlitligheten till deltagande observationer ifrågasättas då det blir svårt att utföra en liknande studie för att kontrollera studiens trovärdighet. Detta eftersom observatörens "jag" kan medföra en brist på data möjlig att verifiera (ibid.).

Vidare forskning

Det har i den tidigare forskningen som vi hänvisat till framkommit att det generellt finns väldigt lite forskning om den svenska särskolan och detta gäller även forskning gällande lärares syn på elevers delaktighet. Denna insikt gör att vår undersökning känns än mer relevant. Förslag på vidare forskning skulle kunna vara att undersöka delaktighet i ämnena idrott & hälsa och musik ur ett elevperspektiv i grundsärskolan. Vidare skulle jämförelser mellan grundsärskola och grundskola kunna göras gällande delaktighet, detta både ur lärarnas och elevernas perspektiv. Då vi undervisar i idrott & hälsa och musik skulle vi dessutom gärna se att jämförande studier gjordes med syfte att undersöka skillnader i hur lärare i praktisk-estetiska ämnen gentemot teoretiska ämnen arbetar för att främja delaktighet.

Referenser

- Almqvist, L., Eriksson, L., & Granlund, M. (2004). Delaktighet i skolaktiviteter- ett systemteoretiskt perspektiv. I A. Gustavsson (Red.), *Delaktighetens språk*. (s.137-155). Lund: Studentlitteratur.
- Alvesson, M. (2011). *Intervjuer- genomförande, tolkning och reflexivitet*. Malmö: Liber AB.
- Bamford, A. (2006). *The Wow Factor: Global research compendium on the impact of the arts in education*. Münster: Waxmann Verlag.
- Berthén, D. (2007). *Förberedelse för särskildhet: Särskolans pedagogiska arbete i ett verksamhetsteoretiskt perspektiv*. Doktorsavhandling, Karlstads universitet, Estetisk-filosofiska fakulteten.
- Bjereld, U., Demker, M., & Hinnfors, J. (2009). *Varför vetenskap? Om vikten av problem och teori i forskningsprocessen*. (3.,[rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Björck-Åkesson, E., & Granlund, M. (2004). Delaktighet-ett centralt begrepp i WHO:s klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF). I A. Gustavsson (Red.), *Delaktighetens språk*. (s.29-46). Lund: Studentlitteratur.
- Bjørndal, C.R.P. (2005). *Det värderande ögat: observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. Stockholm: Liber.
- Çokluk, G.F., Kirimoğlu, H., Öz, A.Ş., & İlhan, E.L., (2015). The Effects of Physical Education and Sports on the Self - Concept of the Children with Mild Mental Disabilities. *International Journal of Science Culture and Sport, (Special Issue 3)*, 55-72. doi:10.14486/IJSCS258
- Denscombe, M. (2016). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. (3.,[rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Ds 2008:23. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer. Från <https://www.regeringen.se/49bbbf/contentassets/0b52fa83450445aebbf88827ec3eecb8/fns-konvention-om-rattigheter-for-personer-med-funktionsnedsattning-ds-200823>
- Dysthe, O. (Red). (2013). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, L. (2006). *Participation and disability - A study of participation in school for children and youth with disabilities*. Avhandling, Karolinska Institutet, Stockholm. Från https://www.researchgate.net/publication/237451922_Participation_and_disability_A_study_of_participation_in_school_for_children_and_youth_with_disabilities
- Farm, M. (2011). Självkänsla. Hämtad 9 december, 2019, från Psykologiguiden, <https://www.psykologiguiden.se/rad-och-fakta/symtom-och-besvar/psykisk-ohalsa/sjalvkansla>
- Fejes, A., & Thornberg, R. (2015). Kvalitativ forskning och kvalitativ analys. I A. Fejes, & R. Thornberg (Red.), *Handbok i kvalitativ analys*. (s.16-41). Stockholm: Liber.
- Grunewald, K., (2008), *Från idiot till medborgare. De utvecklingsstördas historia*. Stockholm: Gothia Förlag AB.

- Hartman, J. (2004). *Vetenskapligt tänkande. Från kunskapsteori till metodteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Ineland, J., Molin, M. & Sauer, L. (2013). *Utvecklingsstörning, samhälle och välfärd*. (2., [rev.] uppl.) Malmö: Gleerup.
- Janson, U. (2005). *Vad är delaktighet? En diskussion av olika innebörder*. Opublicerat manuskript. Pedagogiska Institutionen, Stockholms Universitet, Stockholm.
- Kutscher, M.L., Attwood, T., Wolff, R.R. (2016). *Barn med överlappande diagnoser. Adhd, inlärningssvårigheter, autism, asperger, tourettes, ångest med flera*. (2., [rev.] uppl.) Stockholm: Natur & Kultur.
- McCord, K. A. (2004). Moving Beyond "That's All I Can Do:" Encouraging Musical Creativity in Children with Learning Disabilities. *Bulletin of the Council for Research in Music Education Winter*,(159), 23-32. Från <https://www.jstor.org/stable/40319205>
- Merriam, S.B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Molin, M. (2004) Delaktighet inom handikappområdet-en begreppsanalys. I A. Gustavsson (Red.), *Delaktighetens språk*. (s. 61-81). Lund: Studentlitteratur.
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. Hämtad 3 november 2019, från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan*. Hämtad 2 december 2019, från <https://www.skolverket.se/undervisning/grundsarskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundsarskolan>
- Skolverket (2011a). *Läroplan för grundskolan*. Kursplan Idrott & hälsa. Hämtad 1 december 2019, från <https://www.skolverket.se/undervisning/grundsarskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundsarskolan/laroplan-lsar11-for-grundsarskolan?url=1530314731%2Fcompulsorycw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DGRSAIDR01%26tos%3Dgrsar%26p%3Dp&sv.url=12.5dfce44715d35a5cdfa889e>
- Skolverket (2011b). *Läroplan för grundskolan*. Kursplan Musik. Hämtad 1 december 2019, från <https://www.skolverket.se/undervisning/grundsarskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundsarskolan/laroplan-lsar11-for-grundsarskolan?url=1530314731%2Fcompulsorycw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DGRSAMUS01%26tos%3Dgrsar&sv.url=12.5dfce44715d35a5cdfa889e#anchor1>
- Skolverket (2019). *Grundskolan är till för ditt barn*. Hämtad 15 december 2019, från <https://www.skolverket.se/publikationsserier/informationsmaterial/2019/grundsarskolan-ar-till-for-ditt-barn>
- Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2012). *Utvecklingsstörning, intellektuell funktionsnedsättning*. Hämtad 3 november, 2019, från Specialpedagogisk skolmyndigheten, <https://www.spsm.se/funktionsnedsattningar/utvecklingsstorning/>
- Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2017). *Vad innefattas i begreppet "lärmiljö"?* Hämtad 29 november, 2019, från Specialpedagogiska skolmyndigheten. <https://www.spsm.se/stod/fraga-en-radgivare/fragor-och-svar/fragor-och-svar/vad-innefattas-i-begreppet-larmiljo/>

Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*. [Broschyr]. Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten. Från <https://webbutiken.spsm.se/globalassets/publikationer/filer/handledning-till-varderingsverktyg-for-tillganglig-utbildning.pdf/>

Svenska Unescorådets skriftserie nr 2/2006.

Szklarski, A. (2015). Fenomenologi. I A., Fejes & R. Thornberg (Red.) *Handbok i kvalitativ analys*. (s.131-147). Stockholm: Liber.

Szönyi, K., Söderqvist Dunkers. (2018). *Delaktighet- ett arbetssätt i skolan*. [Broschyr]. Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten. Från <https://webbutiken.spsm.se/delaktighet-ett-arbetssatt-i-skolan/>

Tideman, M., & Mallander, O. (2004). Huvudredaktörernas förord. I A. Gustavsson (Red.), *Delaktighetens språk*. (s.11-13). Lund: Studentlitteratur.

Trost, J. & Hultåker, O. (2016). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur

Tuominen, P. (2018). Självkänsla, självförtroende och självbild. Hämtad 9 december, 2019 från Vårdguiden, <https://www.1177.se/Stockholm/liv--halsa/psykisk-halsa/sjalvkansla-sjalvfortroende-och-sjalvbild/>

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Hämtad 2019-11-29 från https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forskningssed_VR_2017.pdf

Yilmaz, A., Kirimoğlu, H., & Soyer, F. (2018). Comparison of Loneliness and Social Skill Levels of Children with Specific Learning Disabilities in Terms of Participation in Sports. *Education Sciences*, 8(1). doi:10.3390/educsci8010037

Bilagor

Bilaga 1 Intervjuguide

1. Vad tänker du på när du hör ordet lärmiljö?
2. Och om du tänker lärmiljö i ditt ämne?
3. Vad tänker du på när du hör ordet undervisning?
4. Och om du tänker undervisning i ditt ämne?
5. Vilka värden tycker du att ditt ämne ger dina elever?
6. Vad tänker du på när du hör begreppet delaktighet?
7. Vad betyder delaktighet i ditt ämne?
8. Hur använder du lärmiljön för att främja delaktighet hos eleverna?
9. Hur använder du din undervisning för att främja delaktighet hos eleverna?
10. Skulle du kunna ge ett exempel där du kan beskriva ditt arbete med elevernas delaktighet?
11. Tror du att det kan finnas vissa aspekter av delaktighet som tränas mer i ditt ämne än i andra ämnen?
12. Hur arbetar du med delaktighet i din undervisning för att stärka elevernas självförtroende?

Stockholms universitet/Stockholm University
SE-106 91 Stockholm
Telefon/Phone: 08 – 16 20 00
www.su.se

**Stockholms
universitet**